

Чуніхіна Т. С.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Державного університету інфраструктури та технологій*

Добривечір А. С.

*магістр
Державного університету інфраструктури та технологій*

Chunhina T. S.

*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
State University of Infrastructure and Technology*

Dobrivechir A. S.

*Master of Accounting and Taxation Department
State University of Infrastructure and Technology*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ТА ВІТЧИЗНЯНИМИ СТАНДАРТАМИ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. Досліджено міжнародні та вітчизняні стандарти бухгалтерського обліку щодо розкриття інформації з обліку дебіторської заборгованості. Розкрито основні відмінності між національними та міжнародними стандартами. Розглянуто основні аспекти обліку дебіторської заборгованості за міжнародними та національними стандартами бухгалтерського обліку.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, заборгованість, Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти, бухгалтерський облік.

Постановка проблеми. Одними із найважливіших проблем, які постають перед управліннями сьогодні, є питання, пов'язані з обліком дебіторської заборгованості. Особлива увага цьому почала приділятися, коли вітчизняні підприємства почали виходити на світові ринки; більшість підприємств почала працювати на європейські ринки. Також проблема удосконалення обліку дебіторської заборгованості підтверджується збільшенням її частки у складі активів підприємства. На це впливає невиконання фінансових зобов'язань дебіторів, що приводить до порушення нормального циклічного процесу, який пов'язаний з перетворенням такого активу в грошові кошти, і в кінцевому результаті – до погіршення платоспроможності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема гармонізації обліку дебіторської заборгованості займалися такі вітчизняні вчені, як Н.М. Ткаченко, С.Ф. Голова, Ф.Ф. Бутинець, В.В. Ковальова, Ф.Ф. Горецька, В.П. Загородній, І.А. Бланк та інші. Проте не досить детально розглянуті організаційно-методичні питання обліку дебіторської заборгованості.

Метою статті є комплексне дослідження організаційно-методичних аспектів обліку дебіторської заборгованості порівняно з вітчизняними та зарубіжними стандартами обліку.

Результати дослідження. Облік дебіторської заборгованості має свої певні особливості як у вітчизняній, так і в зарубіжній практиці. Оскільки чітко простежується тенденція до переходу ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності згідно з вимогами Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) та Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), в Україні все більшої актуальності набуває питання гармонізації обліку дебіторської заборгованості.

Хоча Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО) складаються відповідно до міжнародних стандартів та не суперечать їм, проте є певні відмінності між ними.

Досить вагомою відмінністю П(С)БО від міжнародних стандартів з обліку дебіторської заборгованості є те, що у П(С)БО для регулювання порядку обліку, відображення у фінансовій звітності дебіторської заборгованості передбачено П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», проте у міжнародних стандартах не передбачається єдиного стандарту для обліку дебіторської заборгованості. Питання обліку дебіторської заборгованості у міжнародній практиці регулюють такі стандарти:

- МСБО 1 «Подання фінансових звітів»;
- МСБО 18 «Дохід»;
- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»;
- МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Для відображення в обліку дебіторської заборгованості за міжнародними стандартами з наведеного вище переліку стандартів необхідно керуватися рекомендаціями декількох міжнародних стандартів, на відмінну від вітчизняних стандартів.

Далі доречно розглянути відмінність у трактуванні поняття «дебіторська заборгованість» за міжнародними та вітчизняними стандартами обліку. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» розглядає дебіторську заборгованість як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. За міжнародними стандартами визначення дебіторської заборгованості не подається, проте за МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» дебіторська заборгованість визнається як фінансовий актив.

Згідно з п. 5 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дебіторська заборгованість визнається активом, якщо є ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Міжнародними стандартами передбачається визнання фінансового активу, коли організація стає стороною

контракту, у разі виникнення зобов'язань за фінансовим інструментом.

Неузгодженим моментом в обліку дебіторської заборгованості за міжнародними стандартами є те, що МСБО та МСФЗ не передбачають методи визначення величини резерву сумнівних боргів, на відміну від вітчизняних стандартів, які передбачають два методи визначення величини резерву сумнівних боргів:

- застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- застосування коефіцієнта сумнівності.

За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності [1]. Проте це не означає, що зарубіжні підприємства не створюють резерви сумнівних боргів. В іноземних компаніях величина резерву сумнівних боргів визначається, виходячи з професійної думки фахівця.

Необхідно звертати увагу, що умови визнання сумнівної заборгованості відрізняються відповідно до П(С)БО та МСБО. Згідно з П(С)БО 10 заборгованість визнається, якщо є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. А відповідно до п. 59 МСБО 39 – за таких подій, як: порушення контракту; значні фінансові труднощі емітента або боржника; стає можливим, що позичальник оголосить банкрутство або іншу фінансову реорганізацію; зникнення активного ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів.

Щодо оцінки дебіторської заборгованості за міжнародними та вітчизняними стандартами, то вони значно відрізняються. За вітчизняними стандартами бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги під час зарахування на баланс оцінюється за первісною вартістю, а на дату балансу – за чистою реалізаційною вартістю. За міжнародними стандартами дебіторська заборгованість за первісного визнання оцінюється за собівартістю фінансового активу, а після первісного визнання – за амортизованою собівартістю із застосуванням методу ефективного відсотка.

На дату складання балансу дебіторська заборгованість оцінюється за чистою вартістю реалізації, яка визначається як різниця між первісною вартістю та знижками і сумівною (безнадійною) заборгованістю [3]. Безнадійна заборгованість – це заборгованість, яка, ймовірно, ніколи не буде сплачена. Двома найбільш розповсюдженими методами обліку безнадійної заборгованості в більшості країн є метод прямого списання і метод нарахування резерву.

Під час використання методу прямого списання очікувані збитки від безнадійних боргів не прогножуються, а списуються на витрати тоді, коли стає точно відомо, що рахунок не буде оплачено. Метод прямого списання має низку недоліків, а саме: складно точно визначити момент часу, коли заборгованість можна вважати безнадійною, він веде до порушення принципу відповідності доходів і витрат цього періоду. Тому цей метод можна використовувати у разі, коли величина списаної безнадійної заборгованості не є істотною.

Метод нарахування резерву допускає розрахункову оцінку безнадійних боргів у кожному звітному періоді, навіть якщо на відповідний момент невідомо, які конкретно рахунки не будуть оплачені, і неможливо визначити конкретний розмір безнадійної заборгованості [7]. Створення резерву для безнадійних боргів здійснюється такими методами:

- на основі загальної величини продажів;
- на основі загальної величини дебіторської заборгованості.

У міжнародній практиці не використовують коди рахунків, а лише їх назви. Так, для відображення в обліку дебіторської заборгованості використовують рахунок «Рахунки до отримання» [5].

Під час відвантаження покупцям товарів за договірними цінами в бухгалтерському обліку робиться запис:

- Д-т «Рахунки до отримання»;
- К-т «Доходи від реалізації».

Під час отримання оплати від дебіторів робиться бухгалтерський запис:

- Д-т «Грошові кошти»;
- К-т «Рахунки до отримання».

Однією з особливостей обліку дебіторської заборгованості в міжнародній практиці є широке використання різного роду знижок, що, на жаль, не використовується на вітчизняних підприємствах. Знижки, які надаються клієнтам, поділяються на дві групи:

- комерційні;
- розрахункові.

Комерційні знижки надаються у відсотках до договірної вартості товарів з урахуванням обсягу одноразових продажів та за сукупністю торговельних операцій за звітний період, а також у разі певної невідповідності відвантажених товарів встановленим параметрам чи якості. За наявності дефектів товарів проводиться їх повернення або уцінка, для відображення яких може використовуватися рахунок «Повернення та уцінка реалізованих товарів». При цьому в обліку робиться запис:

- Д-т рах. «Повернення та уцінка реалізованих товарів»;
- К-т рах. «Рахунки до отримання» (або «Грошові кошти») [6].

Найбільш розповсюдженими і, на нашу думку, досить доцільними є розрахункові знижки або знижки за сплату в строк. Ці процентні знижки надаються залежно від строку сплати. Такі знижки надаються покупцям з метою оплачувати рахунки до закінчення терміну оплати, передбаченого у договорі. Аналогічну систему знижок доцільно використовувати на вітчизняних підприємствах для стимулювання дебіторів до своєчасної оплати рахунків. Це у майбутньому призведе до пришвидшення операційного циклу на підприємстві, що загалом позитивно відобразиться на фінансовому стані підприємства.

Саме такі знижки створюють проблему визнання дебіторської заборгованості, яка полягає в тому, що невідомо, чи отримає покупець знижку, чи ні, до того моменту, поки він не сплатить за товар.

Для відображення розрахункових знижок у зарубіжному обліку використовуються два методи: валовий і чистий [5].

Під час використання валового методу обліку знижок за дострокову оплату сума знижки не вираховується з доходу від продажу, тобто на рахунках обліку доходу і дебіторської заборгованості відображається загальна сума виставленого рахунку. Знижки відображаються лише тоді, коли відбувається оплата протягом періоду дії знижки.

Чистий метод передбачає первинне відображення в обліку дебіторської заборгованості за вирахуванням всієї можливої знижки, тобто за чистою вартістю, а за ситуації, коли покупець не використовує знижки, з'являється кредитовий рахунок «Втрачені (упущені) знижки за оплату в строк».

У зарубіжних країнах сума реалізованих знижок відображається записом:

- Д-т рах. «Грошові кошти»;
- Д-т рах. «Реалізаційні знижки»;
- К-т рах. «Рахунки до одержання».

Рахунок «Реалізаційні знижки» є активним та регулюючим, він регулює рахунок «Дохід від реалізації».

Рекомендуємо вітчизняним підприємствам використовувати систему знижок для покупців, а саме знижки за сплату у строк, передбачений у договорі. Для цього вітчизняному бухгалтерському обліку рекомендуємо використовувати субрахунок 704 «Вирахування з доходу».

В обліку надану знижку необхідно відображати таким записом:

– Коригування раніше нарахованого доходу від реалізації (на суму наданої знижки):

Д-т 704 «Вирахування з доходу»;

К-т 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями».

– Коригування раніше нарахованих податкових зобов'язань з ПДВ (методом «сторно»):

Д-т 704 «Вирахування з доходу»;

К-т 6411 «Розрахунки за податками. ПДВ».

– Під час визначення фінансового результату робиться бухгалтерський запис (на суму знижки):

Д-т 791 «Результат операційної діяльності»;

К-т 704 «Вирахування з доходу» [5].

У міжнародному обліку дебіторська заборгованість поділяється на поточну заборгованість та не поточну (довгострокову). Останню в окремих країнах (наприклад, Об'єднаних Арабських Еміратах) поділяють на середньострокову та довгострокову. МСБО 1 «Подання фінансових звітів» виділяє у Балансі торговельну та іншу дебіторську заборгованість [5].

Торговельна (операційна) дебіторська заборгованість виникає у процесі звичайної операційної діяльності компанії за умови продажу товарів чи надання послуг у кредит. Особлива (неопераційна) дебіторська заборгованість виникає від операцій, не пов'язаних з операційною діяльністю підприємства. До неї відносяться позики та аванси, видані працівникам або філіям компанії, депозити для покриття потенційних збитків, депозити як гарантія платежу, дивіденди і відсотки до отримання тощо [6].

У зарубіжній практиці щодо класифікації дебіторської заборгованості в балансі є лише загальні правила, які мають рекомендаційний, а не директивний характер. Зазвичай дебіторська заборгованість у балансі зарубіжної компанії, зокрема в країнах англо-американської системи обліку, класифікується:

– рахунки до отримання – вид дебіторської заборгованості у результаті надання короткострокового кредиту («відкритий рахунок») продавцем покупцю;

– векселі до отримання;

– дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією.

У зарубіжному балансі відображається також:

– дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств;

– дебіторська заборгованість пов'язаних підприємств;

– розрахунки з акціонерами;

– інша короткострокова дебіторська заборгованість [6].

Наочною відмінністю між вітчизняними та зарубіжними підприємствами є використання вексельної форми розрахунків. На вітчизняних підприємствах це явище дуже рідкісне, проте у зарубіжній практиці – доволі часте.

Розрахунки векселями є одним із засобів попередження безнадійної заборгованості. Хоча цей спосіб є більш складним, проте він надійніший. Перевага векселів полягає в тому, що за ними нараховуються відсотки (плата за використання основної суми боргу протягом певного часу) і вони є більш дієвим інструментом під час вирішення спорів, ніж звичайні рахунки до отримання. Крім того, векселі можна продати банкам або іншим фінансовим установам для отримання фінансування.

Вексель – це безумовне зобов'язання клієнта заплатити певну суму грошей на вимогу або в зазначений час. Дату оплати вказують на векселі у вигляді напису конкретної дати, або кількості місяців з дня оформлення векселя, або кількості днів з дати оформлення векселя.

Клієнт здебільшого сплачує за векселем відсотки за відсотковою ставкою з розрахунку на рік. До суми погашення векселя входить номінальна вартість векселя та відсотки за векселем [6].

Вагомою відмінністю між обліком одержаних векселів за міжнародними та вітчизняними стандартами не помічається. Для обліку одержаних векселів у зарубіжному обліку використовують рахунок «Векселі одержані», за національними стандартами використовують рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані».

Далі розглянемо відмінність розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості у фінансовій звітності.

У вітчизняному законодавстві у примітках до фінансової звітності наводиться така інформація:

– перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості;

– перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості;

– склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість»;

– метод визначення величини резерву сумнівних боргів;

– сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення;

– залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному році.

У бухгалтерському балансі довгострокову дебіторську заборгованість подано у складі розділу I «Необоротні активи», а поточну дебіторську заборгованість – у складі розділу II «Оборотні активи».

Списану дебіторську заборгованість відображають у позабалансовому обліку впродовж не менш як трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у разі зміни майнового становища боржника.

Дебіторську заборгованість остаточно списують із позабалансового обліку після вирішення питання щодо визнання винних осіб або у зв'язку із закінченням строку обліку такої заборгованості.

Положення щодо розкриття інформації про дебіторську заборгованість як фінансового активу встановлюють Міжнародні стандарти фінансової звітності МСБО 32 та МСБО 39. Відповідно до них:

– Фінансовий актив слід згоргати і чисту суму подавати в балансі, якщо і тільки якщо підприємство:

а) має юридично забезпечене право на згоргання визнаних сум;

б) має намір погасити зобов'язання на нетто-основі або продати актив й одночасно погасити зобов'язання.

Обліковуючи передачу фінансового активу, який не відповідає вимогам щодо припинення визнання, підприємству не слід згоргати переданий актив та пов'язане з ним зобов'язання.

– Операції з фінансовими інструментами можуть приводити до того, що підприємство візьме на себе або передасть іншій стороні один чи більше з наведених нижче фінансових ризиків. Відповідне розкриття дає інформацію, яка допомагає користувачам фінансових звітів визначати ступінь ризиків, пов'язаних із фінансовими інструментами [8].

Висновки. Отже, облік дебіторської заборгованості у зарубіжних країнах має свої певні особливості та дещо відрізняється від вітчизняного. Облік дебіторської заборгованості в Україні чітко регулюється П(С)БО. У МСБО зазначені лише загальні правила класифікації, оцінки, визнання дебіторської заборгованості, проте не відображена конкретизація цих аспектів. На

нашу думку, вітчизняним підприємствам доцільно використовувати знижки до сплати у строк, що буде досить ефективним рішенням для приваблення покупців та своєчасного погашення дебіторської заборгованості. Тому запозичення зарубіжного досвіду дасть змогу вітчизняним підприємствам удосконалити систему бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 зі змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 627.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» від 01.01.2012. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>.
3. Акімова Н.С. Облік в зарубіжних країнах: навчальний посібник / Н.С. Акімова, А.П. Гринько, О.В. Топоркова, Т.А. Наумова, Н.С. Ковалевська, Л.О. Кирильєва, В.В. Янчев. Х.: ХДУХТ, 2016. 288 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручн. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ф.Ф. Бутинця. 6-е вид., перероб. і доп. Житомир: ПП «Рута». 2005. 756 с.
5. Воронко Р.М. Облік у зарубіжних країнах, 2012. URL: <http://pidruchniki.ws//>.
6. Глушач Ю.С. Особливості обліку дебіторської заборгованості в зарубіжних країнах / Глушач Ю.С. // Вісник НТУ «ХП». 2012. № 1(957).
7. Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 432 с.
8. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 781 с.

ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УЧЕТА ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ ПО МЕЖДУНАРОДНЫМ И ОТЕЧЕСТВЕННЫМ СТАНДАРТАМ УЧЕТА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Аннотация. Исследованы международные и отечественные стандарты бухгалтерского учета по раскрытию информации по учету дебиторской задолженности. Раскрыты основные различия между национальными и международными стандартами. Рассмотрены основные аспекты учета дебиторской задолженности по международным и национальным стандартам бухгалтерского учета.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, задолженность, Положения (стандарты) бухгалтерского учета, международные стандарты, бухгалтерский учет.

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF ACCOUNTING OF ACCOUNTS RECEIVABLE BY INTERNATIONAL AND DOMESTIC ACCOUNTING STANDARDS IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

Summary. International and domestic accounting standards on revealing information on the part of accounting of accounts receivable are studied. The main differences between domestic and international standards are revealed. The key aspects of accounting of accounts receivable according to international and domestic accounting standards are considered.

Key words: accounts receivable, debt, Provisions (Standards) of Accounting, international standards, accounting.